

FELSŐOLIGOCÉN FAUNA EGER KÖRNYÉKÉRŐL

Detre Csaba - Jankovich István

Rövid beszámolóinkban néhány Eger és Noszvaj környéki felsőoligocén lelőhelyre szeretnénk újlag felhívni a figyelmet. Ezek a lelőhelyek Egertől 5-5,5 km-re lévő Sikkhely és Afrika-dűlő, valamint Noszvaj-ÉK-i határában lévő Nagyimány környékén lévő előfordulások.

SCHRÉTER Z. (1912) a DK-i Bükk terepi felvételéről szóló jelentésében a Sikhegyről középsőoligocén kiscelli agyagot és felsőoligocén homokosabb képződményeket említ. A kiscelli agyagról így ír: "felfelé a kiscelli agyag rétegei közé homokos rétegek is települnek, és észrevétlenül átmennek a felsőoligocén képződményeibe. A határ nem biztos és emiatt, valamint a petrográfiai kifejlődés egyforma volta miatt eddig nem volt lehetséges a térképbeli elkülönítés." 1939-ben megjelent munkájában az Eger környéki felsőoligocén előfordulások felsorolásakor a Sikhegyet újra megemlíti: "A Sikhegyen közbetelepült homokkőből előkerültek többek között: Parvamussium bronni MAYER, Cardita cfr. arduini BRONGN., Aequipecten oligoelagens, TELEGDI-ROTH, Ancilla (Tortoliva) suturalis BRONGN., Sepia oligocenica, SZÖRÉNYI." - írja munkájában.

HEGEDŰS Gy. (1962) a magyarországi oligocén korallokat összefoglaló munkájában Afrika-dűlőről: Odontocyathus armatus (MICHT.), O. perarmatus (TALLAV.), Sikhegyről: O. armatus (MICHT.) fajokat említ.

BÁLDI T. (1966) az egri Wind-téglagyár szelvényének pontos, mintaszerű vizsgálatakor 17 réteget különített el a felsőoligocénben. Azonban a téglagyár területén kívül sokkal rosszabbak a feltárási viszonyok, másrészt a téglagyári feltárástól távolodva az egyes rétegek fáciesváltozás miatt kiékelődhetnek, eltűnhetnek, ezért a távolabbi környék felsőoligocén rétegeinek

vizsgálatakor faunisztikailag, kőzetkifejlődés és fáciesfejlődési szempontból a 17 réteg alapján a terepi térképezés során négy szint különíthető el, mint ahogy azt BÁLDI T. is említi fent idézett munkájában, ezek az ő fogalmazása szerint:

Legalul a foraminiferás agyagmárgából fokozatos átmenettel ki-fejlődő glaukonitos, tufitos homokkő összlet, felsőoligocén faunával. Ez a képződmény a Wind-téglagyári 3-5-ig terjedő rétegeknek felel meg. E szint-be tartoznak az említett síkhegyi, Afrika-dülő-i, valamint a nagyimányi feltárások is.

Erre következik a mély-szublitorális, molluszkás agyagösszlet, a téglagyári 6. réteg.

Majd agyag és homokkő váltakozásából álló, sekély-szublitorális összlet következik, a "k" réteg gazdag faunájával.

Végül litorális lagunás kavics és durva homokkőösszlet cyrénás, mytilusos és cerithiumos padokkal, ez a téglagyári 13-20. rétegeket foglalja magában.

Az előkerült mikrofauna:

	lelőhely:			
	1	2	3	4
<i>Spiroplectamina deperdita</i> (D'ORB.)	1	2	3	4
<i>Spiroplectamina carinata</i> (D'ORB.)	1	2	3	4
<i>Martinottiella communis</i> (D'ORB.)			3	4
<i>Dentalina approximata</i> REUSS		2		4
<i>Robulus inornatus</i> (D'ORB.)	1	2	3	4
<i>Robulus vortex</i> (FICHT. et MOLL.)	1			4
<i>Robulus</i> sp.	1	2	3	4
<i>Marginulina dubia</i> NEUG.			3	4
<i>Guttulina problema</i> D'ORB. var. <i>deltoidea</i> REUSS				4
<i>Uvigerina pygmaea</i> D'ORB.				4

	lelőhely:			
Bolivina dilatata REUSS	1			4
Nonion umbilicatus (MONTAGN.)		2		4
Discorbis globularis D'ORB.	1	2		
Gyroidina soldanii (D'ORB.)		2	3	4
Eponides haidingeri (D'ORB.)			3	4
Siphonina pseudocarinata NYIRŐ	1			4
Anomalina grosserugosa GÜMB.	1			4
Cibicides lobatulus (WALCK et JAC.)			3	4
Cibicides ungerianus (D'ORB.)		2		4
Cibicides pseudoungerianus CUSHM.	1			4
Cibicides dutemplei (D'ORB.)			3	4
Planulina osnabrugensis (MÜNST.)		2		4
Globigerina bulloides D'ORB.			3	4
Globigerina sp.		2	3	4
Asterigerina planorbis (D'ORB.)		2		4
Elphidium crispum (L.)		2		4
Ostracoda sp.	1	2	3	4

1: Eger, Afrika-dűlő

2: Eger, Sikhegy

3: Noszvaj, Nagyimány

4: Eger, Wind-téglagyár

Az előkerült fajok közül a Marginulina dubia NEUG., Discorbis globularis D'ORB., Siphonia pseudocarinata NYIRŐ, valamint az Asterogerina planorbis D'ORB., és az Anomalina grosserugosa GÜMB. megjelenése és együttelőfordulása jellemző a felsőoligocén legmélyebb rétegeire. A faunatársaság hasonló a novaji Nyárjas glaukonitos lepidocyclinás homokos márgás összletéből leirt (NYIRŐ R. - BÁLDI T. - KECSKEMÉTI T. - DROOGER, C.W., 1961) szintén e rétegekbe tartozó mikrofaunához, bár az itt előforduló nagyfo-

raminiferák Amphisteginák, Miogypsinák, Heterosteginák és Lepidocyclinák a táblázatban felsorolt lelőhelyeken nincsenek meg. Egerben, a téglagyári furással feltárt glaukonitos homokkőösszletben a Discorbis globularis D'ORB., kivételével az összes többi faj előfordul.

Makrofauna:

ANTHOZOA:

lelőhely:

Odontocyathus armatus (MICHT.)	1	2	4
Flabellum sp.			3

BRACHIOPODA:

Cancellothyris egerensis (MEZN.)			3
Cancellothyris meznericsae n. sp.			3

LAMELLIBRANCHIATA:

Arca sp.	1	2	4
Pecten cfr. multistriata POLI			3 4
Flabellipecten burdigalensis (LAM.)	1	2	3 4
Flabellipecten sp.	1	2	3 4
Chlamys csepregymezericsae BÁLDI	1	2	3
Chlamys sp.	1	2	3 4
Ostrea cyathula LAM.	1	2	3 4
Diplodonta rotundata MONT.	1		3 4
Laevicardium cypricum BROCCHI	1		3 4
Cardium sp.	1	2	3 4
Pitar beyrichi SEMPER	1	2	4
Venus multilamella interstriata T. ROTH	1	2	4
Corbula gibba OLIVI	1	2	3 4
Pholadomya puschi GOLDFUSS	1	2	4

GASTROPODA:

Turritella beyrichi percarinata T. ROTH	1	2	3 4
Turritella venus margarethae GAÁL	1	2	3 4

lelőhely:

<i>Cerithium egerense</i> GABOR	1	2	3	4
<i>Calypraea</i> cfr. <i>depressa</i> LAM.			3	4
<i>Calyptrea</i> sp.	1		3	4
<i>Xenophora</i> sp.	1	2	3	4
<i>Drepanocheilus speciosus</i> SCHLOTH.			3	4
<i>Polinices catena helicina</i> BROCCHI	1			4
<i>Zonaria subglobosa</i> GUTALEOUP			3	4
<i>Pirula condita</i> BROGN.	1	2	3	4
<i>Fusus</i> sp.			3	4
<i>Babylonia</i> sp.	1			4
<i>Volutilithes permulticostata</i> T. ROTH	1	2	3	4
<i>Volutilithes</i> sp.	1	2	3	4
<i>Athletha</i> sp.			3	4
<i>Mitra</i> cfr. <i>goniophora</i> BELL.			3	4
<i>Niso minor</i> PHILIPPI			3	4
<i>Turris selysi</i> KONINCK	1	2		4
<i>Conus</i> cfr. <i>dujardini</i> DESH.	1	2		4
<i>Conus</i> sp.	1	2		4
<i>Terebra</i> sp.	1	2	3	4

SCAPHOPODA:

<i>Dentalium simplex</i> MICH.	1	2	3	4
<i>Dentalium appenincum</i> SACCO	1	2	3	4
<i>Dentalium</i> sp.	1	2	3	4

- 1: Eger, Afrika-dűlő
 2: Eger, Sikhe
 3: Noszvaj, Nagyimány
 4: Eger, Wind-téglagyár

A Sikhegy és az Afrika-dülő, valamint a noszvaji Nagyimány faunája közel áll az egri Wind-gyári rétegek közül az 5., glaukonitos, tufitos homokkő rétegeinek faunájához. Beigazolódott tehát az a feltevés, melyet BÁLDI T. említ 1966-ban az egri Wind-téglagyár 5. rétegeinek ismertetésekor, ahol kőzettani, faunisztikai, valamint települési hasonlóságok miatt egyidősnek véli a fentemlített lelőhelyek faunáját az egri Szőlészeti Intézetben feltárt glaukonitos homokkővel, a novaji lepidocyclinás, myogipsinás glaukonitos mészkő és márga rétegekkel, a kőolajkutató furásokban feltárt lithothamniumos nagyforaminiferás mészkővel. Ezek a lelőhelyek Eger környékén a rupéli képződményekből fokozatosan kifejlődő legmélyebb felsőoligocén réteget képviselik egy sekély-szublitorális viszonyokra utaló biotóppal.

B r a c h i o p o d á k :

A noszvaji Nagyimányról terciér viszonylatban viszonylag gazdag Brachiopoda gyűjtemény került elő. A Brachiopodák közül két fajt lehet elkülöníteni, melyek az egykori "Terebratula" macrescens, DREGER alakkörbe tartoznak.

A külső morfológiai bélyegek alapján mindkét fajt az Ausztrália és Új Zeeland partjai közelében ma is képviselt Cancellothyris nembe sorolhatjuk, mely nemzetség fajai feltételezésünk szerint a miocénben az egész világon, többek között Európában is elterjedtek voltak.

Maga a "Terebratula" macrescens DREGER faj szintén besorolható a Cancellothyris nemzetségbe, azonban ez a faj kizárólag miocén (helvét, torton) rétegekből ismert. Ezek szerint a nemzetség legrégebb képviselői éppen az É-magyarországi felsőoligocénből származnak, bár a rendkívül heteromorf "Terebratula" hoernesii SUESS alakkör egyes változatai, melyek oligocén rétegekben is előfordulnak, talán besorolhatók ebbe a nemzetségbe.

Subordo Terebratulidina.

Familia Cancellothyridae THOMSON, 1926.

Subfam. Cancellothyrinae THOMSON, 1926.

Genus Cancellothyris THOMSON, 1926.

Cancellothyris egerensis (MEZNERICS, 1943) nom. transl.

1943. Terebratula macrescens DREGER var. egerensis

MEZNERICS: p. 26, Taf. IV., Fig. 7, 13.

Széles forma, ventrális és dorzális nézetből enyhén körtealaku.

Homloki kommisszura: A fejlettebb példányoknál enyhén sulcificata, a fiatalabb példányoknál uniplicata.

Összesen 37 példány került elő.

Cancellothyris meznericsae n. sp.

? 1943. Terebratula macrescens DREGER (? var.)

MEZNERICS: p. 6.

Derivatio nominis: MEZNERICS I., a magyarországi harmadidőszaki Brachiopodák első átfogó feldolgozójának tiszteletére.

Locus typicus: Noszvaj, Nagyimány.

Stratum typicum: felsőoligocén.

Holotypus: MAFI gyűjteményében.

Cotypusok száma: 3-

Diagnosis: A holotypus példány csaknem tökéletes megtartásu, a héj a dorzális teknő baloldali részein repedezett, és kisebb foltokban hiányzik.

A három cotypus megtartási állapota valamivel gyengébb, de a jellegzetes külső morfológiai tulajdonságok valamennyin tökéletesen kivehetők.

Leírás: Ventrális és dorzális nézetből hosszirányban elnyult, pentagonális forma. Érdekeség, hogy a fiatal példányok (2., 3. cotypus) hosszirányban szintén elnyult alakúak, ellentétben a terebratulidák fiatal példányainál általános kerek formával. Két szimmetrikusan elhelyezkedő laterális deflexió is észlelhető az idősebb példányoknál. (holotypus).

Homloki kommisszura: A fiatal példányoknál még uniplicata, a felnőtt példányoknál sulcipleata.

Delthyrium: Epithyridid.

Rendkívül vékonyhéjuak.

A H/Sz diagramon (1. ábra) a C. egerensis és a C. meznericsae faj jól elkülönül.

Az Eger-környéki felsőoligocénből MEZNERICS (1943, p. 26)

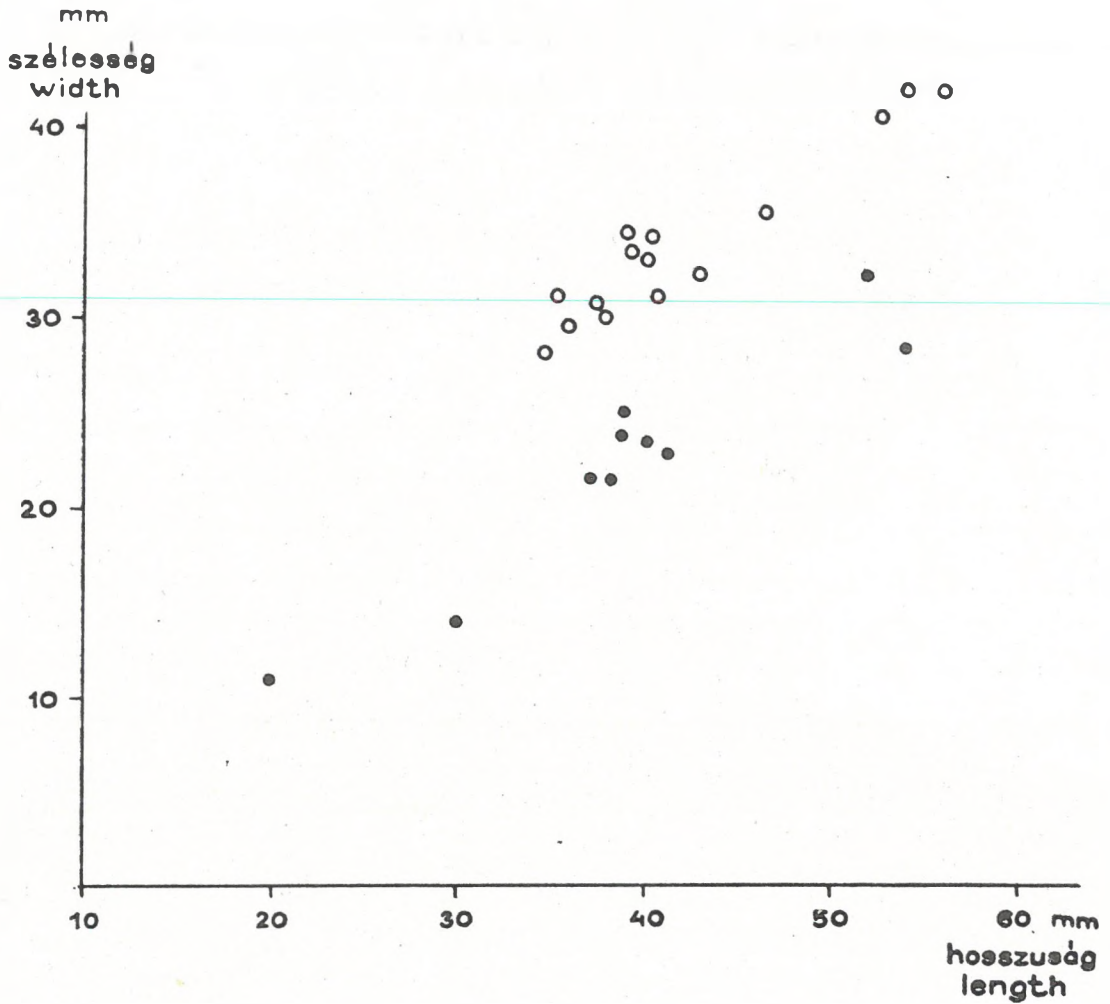
Terebratula macrescens (? var.) által jelölt ábrázolatlan két példány minden valószínűség szerint besorolható az új fajba, különösen a megadott H/Sz arány tekintetében: 50/35, 51/34 mm.

A (?) Cancellothyris macrescens (DREGER) faj H/Sz értékei nagyjából a C. egerensis és C. meznericsae értékei közé esnek.

A Cancellothyris nemzetség képviselői ma Ausztrália és Új Zealand partvidékén, szubtropikus égöv alatt, sekélytengeri szublitorális övezetben, homokos szubsztrátumon élnek. Az aktualizmus elve alapján hasonló élettérre következtethetünk a felsőoligocénban is.

IRODALOM - REFERENCES:

- BÁLDI T. 1966. Az egri felsőoligocén rétegsor és molluszkafauna újrajvizsgálata (Revision of the Upper Oligocene Molluscan Fauna of Eger) - Földt. Közl., 96. k., 3. f.
- BÁLDI T. - KECSKEMÉTI T. - NYIRŐ M. R. - DROGER C.W. 1961. Neue Angaben zur Grenziehung Chatt und Aquitan in der Umgebung von Eger. (Nordungarn). - Ann. Hung. Nat. Mus. N. M. Tomus 53.
- DREGER, J. 1889. Die tertiären Brachiopoden des Wiener Beckens. - Beiträge zur Palaeont. Öst. - Ungarns, 7 Bd.
- HEGEDŰS Gy. 1962. Magyarországi oligocén korallok. - Magy. Áll. Földt. Int. Évi Jel. 1959-ről.
- MEZNERICS I. 1943. Die Brachiopoden des ungarischen Tertiärs. - Annales Hist. Nat. Mus. Nat. Hung. Tom 36.
- MUIR-WOOD, H.M. - ELLIOTT, G.F. - KOTORA Hatai 1965. Mesozoic and Cenozoic Terebratellidina. In MOORE, R.C. (ed.): Treatise on Invertebr. Paleont., part H, Brachiopoda, Univ. Kansas.
- SCHRÉTER Z. 1912 - 1952. Eredeti felvételi térképlapok. 1 : 25 000. - Magy. Áll. Földt. Int. Térképtár. Kézirat.
- SCHRÉTER Z. 1939. A Bükk-hegység délkeleti oldalának földtani viszonyai. - M. kir. Földt. Int. Évi jel. 1933-35-ről.

○ *Cancellothyris egerensis* (MEZN)

● *Cancellothyris meznericsae* n. sp.

1. ábra. A *Cancellothyris egerensis* (MEZN.) és *Cancellothyris meznericsae* n. sp. fajok hosszúság - szélesség diagramja.

Fig. 1. Length - width diagram of the species *Cancellothyris egerensis* (MEZN.) and *Cancellothyris meznericsae* n. sp.